

ALGORİTMİK STEREOTİPLER: 'CHATGPT' VE 'GEMINI' YAPAY ZEKÂ MODELLERİNDE TÜRK KİMLİK-KÜLTÜR TEMSİLLERİNİN ANALİZİ

Recep ALTAY*

Gönderim Tarihi: 15.12.2025 - Kabul Tarihi: 31.03.2026

Altay, R. (2026). Algoritmik stereotipler: 'ChatGPT' ve 'Gemini' yapay zekâ modellerinde Türk kimlik-kültür temsillerinin analizi. *Etkileşim*, 17, 444-477.
<https://doi.org/10.32739/etkilesim.2026.9.17.345>

Bu çalışma araştırma ve yayın etiğine uygun olarak gerçekleştirilmiştir.

Öz

Bu çalışma, 21. yüzyılın belirleyici teknolojilerinden biri olan yapay zekânın (YZ), görsel üretim çıktıları aracılığıyla Türk kimliğini ve kültürünü temsil etme biçimlerini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın örneklemini, gelişmiş görsel üretim yetenekleriyle öne çıkan üretken YZ modelleri olan *ChatGPT* ve *Gemini* oluşturmaktadır. Söz konusu modeller, araştırmanın kapsamı doğrultusunda amaçlı örnekleme yöntemiyle belirlenmiş, modeller tarafından üretilen görsel çıktılar ise nitel içerik çözümlemesine tabi tutulmuştur. Görsel veriler; 'modern-geleneksel, batılı-doğulu, kentsel-kırsal, muhafazakâr-seküler, milliyetçi-kozmopolit ve kadın-erkek' gibi kesişen kimlik eksenleri çerçevesinde sistematik olarak kodlanmıştır. Elde edilen bulgular, algoritmaların Türk toplumuna yönelik temsili kalıplarını ve dijital stereotiplerini tematik bir çerçevede eleştirel olarak analiz etmektedir. Araştırma, YZ sistemlerinin Türk toplumsal gerçekliğini çoğulcu ve heterojen yapısından uzaklaştırarak, indirgemeci ikili karşıtlıklar üzerinden yeniden ürettiğini göstermektedir. Analizler sonucunda, Batılı Türk kimliğinin ekonomik refah ve tüketim kültürüyle, Doğulu Türk kimliğinin ise tarihsel ve otantik simgelerle sınırlandırıldığı saptanmıştır. Öte yandan seküler ve muhafazakâr kimliklerin giyim kodları ve mekânsal tercihler üzerinden keskin biçimde ayrıştırıldığı, toplumsal yapının İstanbul merkezli kentsel bir bakış açısıyla daraltılarak sunulduğu görülmektedir. Ayrıca toplumsal cinsiyet rollerinin büyük oranda geleneksel kalıplarla ilişkilendirildiği tespit edilmiştir. Nihayetinde çalışma, YZ sistemlerinin kültürel temsilleri yeniden inşa etme süreçlerini Türkiye örneği üzerinden somutlaştırarak, algoritmik kültür ve temsiliyet tartışmalarına bağlamsal bir perspektif kazandırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: üretken yapay zekâ, Türk kimliği, algoritmik indirgemecilik, dijital oryantalizm, kültürel temsil.

* Öğretim Görevlisi Doktor, Iğdır Üniversitesi, Tuzluca Meslek Yüksekokulu, Iğdır, Türkiye.
recep.altay@igdir.edu.tr, ORCID:0000-0001-9250-3382, 5455284899

ALGORITHMIC STEREOTYPES: AN ANALYSIS OF TURKISH IDENTITY AND CULTURAL REPRESENTATIONS IN 'CHATGPT' AND 'GEMINI' AI MODELS

Recep ALTAY*

Received: 15.12.2025 - Accepted: 31.03.2026

Altay, R. (2026). Algoritmik stereotipler: 'ChatGPT' ve 'Gemini' yapay zekâ modellerinde Türk kimlik-kültür temsillerinin analizi. *Etkileşim*, 17, 444-477.
<https://doi.org/10.32739/etkilesim.2026.9.17.345>

This study complies with research and publication ethics.

Abstract

This study aims to examine how Artificial Intelligence (AI), one of the defining technologies of the 21st century, represents Turkish identity and culture through its visual generative outputs. The research sample consists of *ChatGPT* and *Gemini*, generative AI models prominent for their advanced visual synthesis capabilities. Visual outputs obtained through purposive sampling were systematically analyzed using qualitative content analysis within the framework of intersecting identity axes such as 'modern-traditional, western-eastern, urban-rural, conservative-secular, nationalist-cosmopolitan, and female-male'. The research results indicate that AI systems reproduce Turkish social reality through reductive binary oppositions, distancing it from its pluralistic and heterogeneous nature. The findings reveal that westernized Turkish identity is confined to economic prosperity and consumer culture, while easternized Turkish identity is limited to historical and authentic symbols. Furthermore, it was observed that secular and conservative identities are sharply segregated through dress codes and spatial preferences, the social structure is narrowed down to an Istanbul-centered urban perspective, and gender roles are largely associated with traditional patterns. Ultimately, this study substantiates the processes by which AI systems reconstruct cultural representations through the case of Türkiye, providing a contextual perspective to the debates on algorithmic culture and representation.

Keywords: generative artificial intelligence, Turkish identity, algorithmic reductionism, digital orientalism, cultural representation.

* Lecturer (PhD), Iğdır University, Tuzluca Vocational School, Iğdır, Türkiye.
recep.altay@igdir.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9250-3382, 5455284899

Giriş

Yapay zekâ (YZ) sistemlerinin eğitiminde kullanılan veri setleri, barındırdıkları tarihsel ve toplumsal ön yargılar nedeniyle kültürel temsillerin doğruluğu hususunda etik tartışmaları beraberinde getirmektedir. Özellikle üretken YZ teknolojilerinin gündelik hayatta yaygınlaşmasıyla birlikte, bu sistemlerin mevcut toplumsal klişeleri dijital düzlemde yeniden üretip pekiştirmediği sorusu akademik yazında merkezi bir tartışma odağı haline gelmiştir (Crawford, 2021, s. 148). Literatürdeki öncü çalışmalar, YZ'nin yalnızca teknik bir ilerleme olarak ele alınmasının yetersiz olduğunu, toplumsal etkilerinin de derinlemesine sorunsallaştırılması gerektiğini ortaya koymaktadır (Luccioni, 2023, s. 52). Nitekim Noble (2018) ve O'Neil (2017), makine öğrenimi modellerinin şeffaf olmayan yapılar üzerinden işleyerek veri setlerindeki eşitsizlikleri 'kara kutu' algoritmalar aracılığıyla görünmez kıldığını ve kalıcı hale getirdiğini vurgulamaktadır.

Alan yazındaki ampirik bulgular, bu algoritmik yapıların tarafsızlık iddiasını ciddi biçimde sorgulamaktadır. *ImageNet* gibi büyük ölçekli veri setleriyle eğitilen modellerin, Batı dışı toplumları görselleştirirken sıklıkla egzotikleştirme ve yoksulluk temalarına yöneldiği, meslek gruplarını ise cinsiyetçi bir bakış açısıyla eşleştirdiği saptanmıştır. Bu tür temsillerin zamanla normalleşmesi, belirli inanç gruplarının sistematik olarak olumsuz kavramlarla ilişkilendirilmesine yol açmaktadır (Bianchi, 2023, s. 1497). Türkiye merkezli çalışmalarda ise Yurdigül ve Yaya (2024, ss. 209-210), YZ'nin 'ne'liğinden 'kim'liğine geçiş sürecini *Google Görseller* üzerinden analiz ederek, küresel ölçekte üretilen yabancı/öteki imgelerini ve antropomorfik stereotipleri çözümlenmiştir.

Son yıllarda gerçekleştirilen çalışmalar, üretken YZ sistemlerinin kültürel temsillerde belirli kalıpları sistematik olarak yeniden ürettiğini kanıtlamaktadır. Buolamwini ve Gebru (2018, s. 85), yüz tanıma sistemlerinde koyu tenli bireylerdeki yüksek hata oranlarını ortaya koyarak algoritmik tarafsızlığı nicel verilerle sorgulamıştır. Benzer şekilde Putland ve diğerleri (2025, s. 230), metin-görsel modellerinin profesyonellik ve güç gibi kavramları Batılı erkek imgeleriyle ilişkilendirirken, Batı dışı kültürleri geleneksel kıyafetler ve tarihsel bağlamlarla sınırlandırdığını saptamıştır. Cho ve diğerleri (2023) ise *DALL·E* ve difüzyon temelli modelleri inceleyerek, bu sistemlerin web tabanlı görsel-metin eşleşmelerinden öğrendikleri önyargıları meslek ve cinsiyet bağlamında yeniden ürettiğini göstermiştir.

YZ teknolojilerinin sağlık, istihdam ve ceza adaleti gibi kritik alanlara nüfuz etmesi, bu temsili kalıpların toplumsal etkilerini daha da görünür kılmaktadır. Söz konusu modeller, yerel kimlikleri modern toplumsal dinamiklerden kopararak ya geçmişe ait folklorik klişelere ya da dijital oryantalizm olarak tanımlanan yüzeysel bir yoksulluk estetiğine hapsetmektedir (Mhlambi, 2020, s. 35). Mevcut literatürün büyük ölçüde küresel Batı'ya odaklanması, Türk kimliği gibi hibrit ve dinamik yapıların üretken YZ'deki temsiline dair ampirik bir boşluk yaratmaktadır. Bu noktada çalışma, iki temel özgün değerle literatüre katkı

sunmayı amaçlamaktadır:

- Güncel sistem analizi: Genel YZ önyargısı tartışmaları, *ChatGPT* ve *Gemini* gibi en güncel multimodal sistemler üzerinden doğrudan Türk kimliği özelinde test edilmektedir.
- Dijital indirgemeciliğin sınırları: Türk kimliği tekil bir kategori yerine; 'modern-geleneksel', 'seküler-muhafazakâr' ve 'kentsel-kırsal' gibi karşıtlıklar üzerinden analiz edilerek algoritmik indirgemeciliğin sınırları çizilmektedir.
- Belirlenen kuramsal çerçeve doğrultusunda araştırma şu temel sorulara yanıt aramaktadır:
- Üretken YZ modelleri, Türk kimliğini temsil eden farklı toplumsal kategorileri görselleştirirken hangi baskın göstergeleri ve sembolik kodları kullanmaktadır?
- Belirlenen kimlik eksenleri çerçevesinde üretilen görsel çıktılar, Türk toplumunun heterojen yapısına dair nasıl bir temsil sunmakta ve bu yapı hangi kategorik örüntüler üzerinden kurgulanmaktadır?

Sonuç olarak bu araştırma, YZ tarafından üretilen kültürel temsillerin adillik düzeyini inceleyerek algoritmik indirgemeciliğin yalnızca teknik bir optimizasyon sorunu değil, kültürel temsil ve dijital görünürlük bağlamında ele alınması gereken çok boyutlu bir olgu olduğunu ortaya koymaktadır. Bu amaçla araştırmanın örneklemini oluşturan *ChatGPT* ve *Gemini* üzerinden, 7-15 Aralık 2025 tarihleri arasında sistematik bir veri toplama süreci yürütülmüştür. İstemlerin yapılandırılmasında, Remitly (2022) verileriyle de desteklenen 'modern-geleneksel, Batılı-Doğulu, kentsel-kırsal, muhafazakâr-seküler, milliyetçi-kozmopolit ve kadın-erkek' gibi yaygın kültürel karşıtlıklar esas alınmıştır. Bu yöntemle, üretilen dijital imgelerin barındırdığı sembolik anlamların nesnel bir biçimde çözümlenmesi hedeflenmiştir.

YZ ve Temsil: Teknolojik Dönüşümün Etik ve Toplumsal Boyutları

Teknolojik gelişmeler, tarihsel süreç boyunca toplumlarda yüksek beklentilerin yanı sıra derin kaygıları da tetiklemiştir. Her yeni iletişim teknolojisi ana akım haline geldiğinde, beraberinde getirdiği tartışmalar yalnızca teknik inovasyonla sınırlı kalmamış, bu yeniliklerin toplumsal güç ilişkileri ve kültürel üretim üzerindeki etkilerini de kapsayan geniş bir etki alanına yayılmıştır (Fuchs, 2021, s. 452). 21. yüzyılın en kritik dönüşüm eşiği olarak kabul edilen yapay YZ teknolojileri de benzer bir dinamikle hem umut hem de kuşkuyu barındıran zengin bir tartışma zemini yaratmıştır. İş süreçlerinden eğitime, sağlıktan sanatsal üretime kadar günlük yaşamın her katmanına hızla entegre olan bu araçlar bir yandan kapsamlı bir dönüşüme yol açarken, diğer yandan toplumsal yapı üzerindeki uzun vadeli etkileri bakımından kuramsal açıdan derinlemesine sorgulanmaktadır (Floridi, 2023, s. 320; Webster, 2014).

Bazı araştırmacılar YZ'yi önceki büyük teknolojik devrimlerle kıyaslayarak insan yaşamını kökten dönüştürme potansiyeline vurgu yapmaktadır. Brynjolfsson ve McAfee (2014) YZ'nin ikinci makine çağını başlattığını savunarak bu teknolojilerin ekonomik ve sosyal kapasiteyi genişleteceğini ileri sürer. Andrew Ng (2018, ss. 235-257), YZ'yi yeni elektriğe benzeterek, elektrik nasıl tüm sektörlerde bir devrim yarattıysa YZ'nin de benzer ölçüde dönüştürücü bir etki yaratacağını belirtir. Öte yandan bu teknolojilere temkinli yaklaşan araştırmacılar YZ'nin etik ve toplumsal riskleri üzerinde durmaktadır. Bu yaklaşım algoritmik önyargıların yeniden üretilmesi, veri mahremiyetinin ihlal edilmesi ihtimali (Zuboff, 2019, s. 45) ve ayrımcı karar mekanizmalarının güçlenmesi gibi konulara odaklanır. Yapılan çalışmalar büyük veri setlerinin toplumsal eşitsizlikleri modellere aktarma ve böylece yeni önyargı biçimlerini üretme eğiliminde olduğunu ortaya koymuştur (Noble, 2018; Buolamwini & Gebru, 2018, s. 90). YZ araçlarının kültürel temsilleri basitleştirme eğilimi veri güvenliği, denetimsiz öğrenme ve algoritmik şeffaflık eksikliği gibi yapısal sorunlarla birleşerek ciddi toplumsal kaygılara yol açmaktadır. Bu tartışmalar bütüncül bir perspektifle ele alındığında YZ teknolojilerinin geçmişin köklü buluşları gibi eş zamanlı olarak hem büyük fırsatlar hem de yönetilmesi gereken riskler barındırdığı görülmektedir (Floridi, 2023, s. 95). Dolayısıyla, YZ'nin yalnızca teknik bir kapasite olmayıp öte yandan toplumsal, kültürel ve etik boyutlarıyla birlikte ele alınması gerekmektedir.

Dijital medyanın kültürel temsiller üzerindeki dönüştürücü gücü, YZ modellerinin günlük yaşamın ayrılmaz bir parçası haline gelmesiyle daha belirgin bir görünürlük kazanmıştır. Dev veri yığınları üzerinden eğitilen üretken YZ sistemleri metin, görsel ve ses sentezleme yetenekleriyle kültüre dair soyut kavramları, kimlikleri ve toplumsal rolleri dijital düzlemde yeniden inşa etmektedir. Ancak bu araçların beslendiği veri setlerinin ağırlıklı olarak Batı merkezli olması; literatürde kültürel hegemonya, algoritmik önyargı ve temsil eşitsizliği gibi kavramların merkezi bir tartışma konusu haline gelmesine yol açmıştır (Buolamwini & Gebru, 2018, ss. 155-237). Bu bağlamda, YZ sistemlerinin kültürel çeşitliliği aslına uygun ve adil bir biçimde yansıtabilmesi ancak farklı kültürlerle ait verilerin dengeli ve kapsayıcı bir stratejiyle sisteme dâhil edilmesine bağlıdır (Verdegem, 2024, s. 730).

Araştırmalar, üretici YZ'nin kültürel olguları genellikle genelleştirilmiş, stereotipleştirilmiş, tarihsel ve oryantalist temsiller üzerinden aktardığını göstermektedir (Markham, 2022, s. 152). Bu durum kültürel temsillerin sadeleştirilmesine, kimi zaman da yanlış yansıtılmasına yol açmaktadır. YZ'nin yarattığı temsil krizi, yalnızca görsel veya metinsel çıktıların yanlış yansıtılmasıyla sınırlı değildir. Bu kriz ses tanıma sistemlerinin farklı aksanlardaki başarı oranlarından, tıbbi teşhis algoritmalarının farklı cilt tonlarına veya genetik geçmişlere sahip popülasyonlarda gösterdiği güvenilirliğe kadar uzanır. Veri setlerindeki tarihsel eşitsizliklerin (örneğin, kadınların veya azınlık gruplarının yetersiz temsil edilmesi), algoritmaların pratik uygulamalarında somut ve olumsuz sonuçlar doğurması, sistemlerin güvenilirliğini ve evrensel geçerliliğini temelden

sorgulatmaktadır. Bu durum, YZ'nin toplumsal faydasını maksimize etme hedefini zedelemektedir (Noble, 2018).

Bu derin kaygılar ışığında, YZ yönetişimi ve etik standartlar konusu acil bir gereklilik olarak ortaya çıkmıştır. Nitekim ilgili tartişmalar, mevcut önyargıları tespit etmeye, daha kapsayıcı ve adil YZ sistemlerinin nasıl tasarlanabileceğine odaklanmaktadır. Bu, kültürel açıdan çeşitliliğe sahip veri kümeleri oluşturmayı, algoritmaların karar süreçlerini denetleyebilecek şeffaflık mekanizmaları geliştirmeyi ve YZ geliştirme süreçlerine farklı paydaşları dahil etmeyi içerir. YZ teknolojisinin yarattığı köklü değişimi doğru yönlendirebilmek adına, teknik çözümlerin toplumsal değerler ve yasal çerçevelerle uyumlu bir yapıya kavuşturulması kritik bir zorunluluk olarak görölmektedir (Floridi, 2023, s. 325).

YZ Çıktılarında Kimliğin Mekânsal ve Sosyo-Kültürel Temsil Biçimleri

Kültürel temsiller, toplumların hem kendi kimliklerini inşa etme hem de öteki kavramını anlamlandırma süreçlerinde merkezî bir rol oynayan sembolik mücadele alanlarıdır. İletişim biliminin temel eksenlerinden biri olan bu alan, temsilin gerçeği yalnızca yansıtmakla kalmayıp onu aktif bir şekilde kurguladığını ortaya koymaktadır (Hall, 1997, s. 250). Geleneksel medya pratikleri üzerinden geliştirilen oryantalizm, ideoloji ve kodlama-çözümleme gibi kuramsal araçlar, bugün üretken YZ sistemlerinin çıktılarını analiz etmek için kritik birer mercekle sunmaktadır. Algoritmik süreçler, geleneksel medyanın temsil rollerini devralarak kültürel kodları dijital düzlemde yeniden haritalandırmaktadır. Bu durum, yerleşik temsil krizlerini otomatikleşmiş bir boyuta taşımaktadır. YZ, yalnızca istatistiksel verilerden imgeler üretmekle kalmamakta aynı zamanda belirli ideolojik perspektifleri ve kültürel hiyerarşileri görsel birer gerçeklik olarak yeniden kurgulayıp dolaşıma sokmaktadır (Mirzoeff, 1999, s. 287). YZ artık metin, görsel ve ses üretimine aktif müdahil olduğundan, temsil üretimi insan ve algoritmik aktörler aracılığıyla yapılmaktadır. Bu dönüşüm kuramsal ve metodolojik olarak yeniden düşünmeyi gerekli kılmaktadır.

Büyük dil ve görsel modeller eğitimlerini web, kitap ve görsel arşiv gibi geniş veri kümeleri üzerinde tamamlarlar. Bu veri kaynakları ağırlıklı olarak belirli kültürel merkezlerden, özellikle Batı kökenli kaynaklardan gelir. Sonuç olarak modellerin ürettiği çıktılar bu baskın kültürel normları sıklıkla yansıtır. Söz konusu durum literatürde 'algoritmik önyargı', 'temsil açıkları' ve Bender ve diğerleri (2021, s. 615) tarafından tanımlanan 'stokastik papağanlık' kavramı çerçevesinde incelenir. Modeller anlamı içşelleştirmeden, beslendikleri verilerdeki kalıpları tekrarlayarak kültürel kodları yeniden üretirler. Bu sorun, yüz tanıma sistemlerindeki etnik ve cinsiyet temelli performans eşişsizliklerinden arama motorlarının toplumsal grupları dezavantajlı konuma getiren sıralamalarına kadar geniş bir alanda kendini gösterir. Temsil sorunlarının kökeni; model mimarisi, veri seçimi, etiketleme süreçleri ve değerlendirme ölçütlerinde aranmalıdır (Sheng ve diğerleri, 2019, s. 3410).

YZ sistemlerinin kültürel ve kimliksel fenomenleri temsil etme biçimi, yalnızca teknik bir veri doğruluğu meselesi değil, aynı zamanda dijital çağın yeni “anlam inşa süreci” olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda temsil krizleri, verilerin sadece niceliksel yetersizliğinden değil, Benjamin’in (2019, s. 421) ‘Yeni Jim Crow’ olarak adlandırdığı, toplumsal hiyerarşilerin algoritmik kodlar aracılığıyla otomatikleşmesinden kaynaklanmaktadır. Bu süreçte YZ, mevcut eşitsizlikleri yalnızca yansıtmakla kalmayıp, onları teknik birer zorunlulukmuş gibi yeniden üreterek meşrulaştırmaktadır.

Temsil sorununu daha geniş bir perspektifle ele alan D’Ignazio ve Klein (2020), verilerin tarafsız olmadığını aksine veri setlerinin toplanma ve etiketlenme süreçlerinin mevcut güç yapılarından bağımsız düşünülemediğini savunmaktadır. Yazarlara göre, veri adaletsizliği olarak tanımlanan bu durum, baskın kültürlerin normlarını evrensel kabul ederken, yerel ve azınlık kimliklerini bu normlara göre sapma veya istisna olarak kategorize etmektedir. Dolayısıyla algoritmaların kültürel temsilleri inşa ederken başvurduğu tarihsel ve temsili önyargılar, geçmişin bir mirası olmayıp aynı zamanda geleceğin dijital kimliklerini şekillendiren birer tasarım tercihi olmuştur.

Batı merkezlik özellikle büyük dil modelleri ve görsel üretken YZ sistemlerinde gözlemlenir. Bu modeller ağırlıklı olarak Batı merkezli, İngilizce konuşulan kültürlerin norm ve değerlerini yansıtan verilerle eğitilmiştir. Araştırmalar, bu sistemlerin çıktılarının sıklıkla İngilizce konuşulan Protestan Avrupa ülkelerinin kültürel eğilimlerine benzerlik gösterdiğini ortaya koymaktadır. Örneğin *GPT-4o* gibi modellerde kendini ifade etme değerlerinin baskın olduğu görülmüştür. Bu durum küresel ölçekte kültürel uyumsuzluğa ve kültürel hegemonyanın pekişmesine yol açabilmektedir. (Tao ve diğerleri, 2024, s. 346).

Stereotipleştirme YZ’nin görsel arama sonuçlarında ve görüntü üretiminde belirli sosyal kimliklere ilişkin basmakalıp imgeler oluşturma eğilimidir. YZ’yi temsil eden görsellerde, onun “beden” algısını işaret eden algoritmik bir seçim ve bu seçimin kültürel uzlaşımları yansıtan bir stereotip konumlandığı araştırılmıştır. Bu eğilim belirli meslekleri, rolleri veya kişilik özelliklerini ırk, cinsiyet ya da kültürel köken üzerinden yanlış etiketleyebilir (Yurdigül & Yaya, 2024, s. 289).

YZ’nin kültürel temsil sorunu sanatsal yaratım alanında da belirgin bir şekilde ortaya çıkar. YZ destekli sanat eserleri ya da metinlerin üretilmesi, eserin özgünlüğü, yaratıcılığı ve kültürel mirasın yeniden yorumlanması gibi temel soruları tartışmaya açar (Özdal, 2024, s. 290; Uzun ve diğerleri, 2021, s. 755). Kültürel üretimde değerlendirme konusu, üretken YZ teknolojisinin bu alana dâhil olmasıyla yeni bir boyut kazanmıştır. Bu durum, kültürel temsillerin değerlendirilmesi için daha kapsamlı ve derinlikli yaklaşımların geliştirilmesini gerektirmektedir. Bu yaklaşımlar, kullanıcıların kendi kültürlerinin temsillerini nasıl algıladığını ve yorumladığını daha iyi yansıtmayı amaçlar (Qadri ve diğerleri, 2025, s. 342).

Literatürdeki bu kuramsal tartışmalar, YZ sistemlerinin sadece teknik birer araç değil, kültürel hegemonya inşa eden ideolojik aygıtlar olduğunu kanıtlamaktadır. Özellikle görsel üretim süreçlerinde modellerin sunduğu kültürel gerçeklik, genellikle heterojen yapıları homojenleştirme eğilimindedir. Lucci-
oni ve diğerleri (2023, s. 240), *Stable Diffusion* gibi modellerin Batılı olmayan kültürleri temsil ederken modern yaşam pratiklerinden ziyade tarihsel klişelere sığındığını saptayarak, bu durumu 'algoritmik folklorizm' olarak tanımlamaktadır. Benzer şekilde Bianchi ve diğerleri (2023, s. 1495), metinden-görselle dönüştürücülerin yerel kimlikleri sistematik olarak yoksulluk, kırsallık veya egzotizmle eşleştirdiğini; bu durumun dijital bir oryantalizm yarattığını ortaya koymuştur.

Ancak mevcut çalışmaların büyük çoğunluğu, küresel ölçekteki genel önyargıları veya Batı dışı toplumları tek bir blok olarak ele alma eğilimindedir. Türk kimliği gibi hem Doğu hem Batı kodlarını bünyesinde barındıran, sekülerlik ve muhafazakârlık gibi dinamik gerilim hatları üzerinde yükselen hibrit bir yapının bu sistemlerde nasıl kodlandığına dair literatürde bir boşluk bulunmaktadır. Bu noktada araştırma, genel bir hata tespiti yapmanın ötesine geçerek algoritmik belleğin Türk kimliğini oluşturan modern-geleneksel, seküler-muhafazakâr, kentli-kırsal gibi dikotomilerdeki geçişkenliği ne ölçüde kavrayabildiğini sorunsallaştırmaktadır.

Qadri ve diğerlerinin (2025) vurguladığı, kullanıcıların kendi kültürlerinin temsillerini nasıl algıladığına dair yerel duyarlılık ihtiyacı, bu çalışmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Zira Yurdigül ve Yaya (2024, s. 285) tarafından işaret edilen 'beden ve suret' inşası, Türk kimliği özelinde incelendiğinde algoritmaların sadece görsel birer stereotip üretmediği, aynı zamanda Türk toplumuna dair sosyo-politik bir 'hiyerarşi haritası' çizdiği varsayılmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma, *ChatGPT* ve *Gemini* gibi farklı mimarilere sahip modellerin Türk kültürünü hangi sembolik kodlarla sınıflandırdığını karşılaştırmalı olarak analiz ederek, dijital temsil adaletinin yerel ölçekteki sınırlarını belirlemeyi amaçlamaktadır.

Amaç ve Yöntem

Bu çalışma, üretken YZ sistemlerinin görsel çıktılarında Türk kimlik ve kültürüne yönelik dijital temsillerin niteliğini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma kapsamında aşağıdaki sorulara yanıt aranmaktadır:

- Üretken YZ modelleri, Türk kimliğini tanımlayan temel karşıtlıkları (modern-geleneksel, seküler-muhafazakâr vb.) görselleştirirken hangi basın göstergelere ve sembolik kodlara başvurmaktadır?
- Belirlenen kimlik eksenleri doğrultusunda üretilen görseller, Türk toplumunun heterojen (çok katmanlı) yapısını ne ölçüde yansıtmakta veya bu yapıyı ne şekilde kategorize etmektedir?

Çalışmada kullanılan istemlerin dikotomik yapısı, modelin teknik kapasitesini zorlamaktan ziyade, algoritmaların belirli kavram setlerini (modern-geleneksel vb.) hangi görsel göstergelerle eşleştirdiğini saptamak amacıyla tasarlanmıştır. YZ modelleri, zaman ve mekân bağlamı sunulmayan düşük bağlamlı komutlarda, semantik boşlukları veri setlerindeki en baskın ve frekansı en yüksek imgelerle doldurma eğilimindedir (Abid ve diğerleri, 2021, s. 298). Bu bağlamda, geleneksel veya modern gibi kavramların uç noktalarda temsil edilmesi, araştırma tasarımının bir zorlaması değil; aksine algoritmaların kültürel kavramları prototipleştirme ve indirgeme biçiminin bir bulgusudur. Araştırma, bu karşıtlıklar üzerinden modellerin gri alanları ve kültürel hibritliği temsil etme kapasitesini veya kapasitesizliğini ölçmeyi amaçlamaktadır. Araştırma tasarımında benimsenen aşamalı istem stratejisi, YZ modellerinin soyut kavramları somutlaştırma sürecindeki algoritmik hiyerarşisini ölçmeyi amaçlamaktadır. Türk kimliği gibi tanımı gereği geniş kapsamlı kavramlar karşısında algoritma, istatistiksel bir refleksle en yüksek görünürlüğe sahip kültürel göstergelere (bayrak, cami, başörtüsü) yönelmektedir. Bu durum, modellerin doğasında bulunan yüksek olasılıklı sembol seçimi mekanizmasının bir sonucudur. Ancak çalışmada uygulanan; açık uçlu, negatif ve nüanslı/bağlamsallaştırılmış istem dizgesi, modelin bu ilk refleksinin ötesine geçme kapasitesini test etmektedir. Bağlamın daraltıldığı (2020'ler İstanbul'u, orta sınıf aile) ve negatif kısıtlamaların (folklorik klişelerden kaçınma) eklendiği durumlarda, algoritmanın varsayılan ayarlarından ne ölçüde uzaklaşabildiği, çalışmanın en güçlü bulgularından birini oluşturmaktadır. Nitekim seküler ve muhafazakâr unsurların birlikte kurgulandığı nüanslı istemlerde dahi modelin hala dikotomik temsille-re sığınması, sorunun sadece istemin belirsizliğinden değil, algoritmanın toplumsal geçişkenliği kodlama yetersizliğinden kaynaklandığını kanıtlamaktadır. Bu metodolojik yaklaşım, YZ'nin yalnızca neyi ürettiğini değil; kısıtlamalar ve bağlamlar altında kültürel önyargıları nasıl yeniden ürettiğini veya dönüştürdüğünü ölçerek çalışmayı betimsel bir düzeyden eleştirel bir çözümlene düzeye taşımaktadır.

İlgili araştırmada, YZ sistemlerince üretilen görsel çıktıların barındırdığı kültürel ve kimliksel temsil biçimlerini deşifre etmek amacıyla nitel araştırma yöntemini benimsemiştir. Bu doğrultuda, Mayring (2021, s. 190) tarafından kavramsallaştırılan tümdengelimsel kategori oluşturma süreci işletilerek, elde edilen ham veriler önceden belirlenmiş kimlik eksenleri çerçevesinde sistematik bir tasnife tabi tutulmuştur. Dijital imgelerin ihtiva ettiği sosyo-kültürel kodların ve sembolik anlamların çözümlenmesinde, görselin yalnızca yüzeysel özelliklerini değil, barındırdığı ideolojik ve kültürel katmanları da sorunsallaştıran verilerin çözümlenmesinde nitel içerik çözümlenmesi tekniğini kullanmıştır (Rose, 2022, s. 55). Analiz sürecinde görsel veriler, salt betimsel çıktılar olmanın ötesinde, kültür ve kimliğin dijital düzlemde yeniden inşa edildiği birer çözümlene birimi olarak konumlandırılmıştır (Banks, 2007, s. 242). Ayrıca görsellerin grafik dili ve kompozisyonel yapısı, sembolik anlam dünyasını derinlemesine incelemeye olanak tanıyan görsel iletişim grameri ilkeleri uyarınca

deşifre edilmiştir (Kress & Van Leeuwen, 2020).

Bu araştırmanın evreni, görsel oluşturma yeteneğine sahip tüm üretken YZ araçlarından oluşmaktadır. Transformer mimarisindeki gelişmelerle birlikte bu araçların sayısındaki artış, çalışmanın yürütülebilirliği açısından bir örneklem seçimini zorunlu kılmıştır. Örneklem belirlenirken araçların bilinirliği, kullanım potansiyeli ve ücretsiz erişilebilirlik durumları temel kriterler olarak alınmıştır. Bu doğrultuda Adobe Firefly, *ChatGPT*, *Copilot*, *Gemini Advanced*, *Flux*, *Midjourney* ve *Leonardo.ai* gibi popüler araçlar ön plana çıkmıştır. Bu araçlar arasından *Adobe Firefly*, *Midjourney* ve *Leonardo.ai*, her komut için dört farklı görsel seçeneği sunmaktadır. Bu çoklu seçenekler, kültürel ve kimliksel anlamda sağlıklı bir analiz yapılmasının önüne geçmektedir. Araştırma sürecinde, elde edilen temsillerin teknolojik katmanlara göre farklılık gösterip göstermediğini saptamak amacıyla her iki YZ aracının hem ücretsiz (temel) hem de ücretli (gelişmiş/güncel) versiyonları üzerinden karşılaştırmalı testler yürütülmüştür. Yapılan denemeler neticesinde modellerin temel parametreleri ve eğitim setlerindeki kültürel ağırlıklar nedeniyle, görsel çıktılarda anlamlı bir farklılaşmanın oluşmadığı gözlemlenmiştir. Her iki versiyonun da Türk kimliğine dair benzer algoritmik klişeleri ve sembolik kodları sistematik bir biçimde yeniden ürettiği saptanmıştır. Bu durum, söz konusu temsillerin modelin işlem kapasitesinden ziyade, temelindeki veri setlerinde yerleşik olan kültürel önyargılardan ve ortalama temsil eğiliminden kaynaklandığını doğrulamaktadır. Araştırma sürecinde, çalışmanın amacına en uygun ve bilgi açısından zengin durumların seçilmesine olanak tanıyan amaçlı örnekleme yöntemi (Neuman, 2006) tercih edilmiştir. Bu bağlamda, araştırma sorularını en kapsamlı şekilde yanıtlayabilecek araçlar olarak *ChatGPT* ve *Gemini* belirlenmiştir.

Üretken YZ alanının öncü modellerinden *ChatGPT*, *OpenAI* şirketi tarafından 2022 yılının sonlarına doğru dünyaya tanıtılmış ve *GPT-3.5* ile *GPT-4* gibi gelişmiş Büyük Dil Modellerine (BBM) entegre şekilde çalışan bir sohbet arayüzü olarak hızla popülerlik kazanmıştır. Ücretli ve ücretsiz kullanım opsiyonları sunan bu araç; karmaşık dil oluşturma, görevler arası adaptasyon ve çok dilli yeterlilik gibi insan-makine etkileşiminde çığır açan bir dizi teknik yeteneğe sahiptir (Kasneci ve diğerleri, 2023). Bu gelişmiş doğal dil anlama ve üretme kabiliyetleri sayesinde *ChatGPT*, akademik çalışmalardan iş süreçlerine ve günlük yaşam pratiklerine kadar pek çok alanda kendine yer edinmiş ve küresel ölçekte geniş bir etki yaratmıştır (Dwivedi ve diğerleri, 2023). Başlangıçta yalnızca metin tabanlı bir arayüz olarak işlev görmesine rağmen ilerleyen süreçte aynı şirketin görsel üretim aracı olan *DALL-E* ile entegrasyonu sayesinde çok modlu (multimodal) bir yapıya bürünerek görsel içerik üretme yeteneği de kazanmıştır (Li ve diğerleri, 2025).

Araştırmanın diğer örnekleme olan *Gemini*, *Google* şirketi tarafından 2023 yılının sonlarına doğru dünyaya duyurulmuştur. *Gemini Ultra*, *Pro* ve *Nano* gibi gelişmiş Büyük Dil Modelleri (BBM) ailesine entegre şekilde çalışan bu model, kullanıcılar için bir YZ asistanı ve sohbet arayüzü olarak sunulmuştur. Ücret-

li (*Gemini Advanced*) ve ücretsiz kullanım seçenekleri sunan bu araç yüksek bağlam yeterliliği, karmaşık dil modelleme, başlangıçtan itibaren yerleşik çok modluluk (metin, görsel, ses) ve görevler arası hızlı geçiş gibi insan-makine etkileşiminde yeni bir seviye sunan teknik yeteneklere sahiptir (*Gemini Team, 2023*). Bu gelişmiş ve yerleşik çok modlu yapısı sayesinde *Gemini*, kod yazmaktan akademik araştırmalara, günlük bilgi edinmeden yaratıcı içerik üretimine kadar pek çok alanda kullanılmaya başlanmış ve hızlı adaptasyonu dikkat çekmiştir (Liang ve diğerleri, 2024).

Araştırmanın veri seti, YZ modellerinin sunduğu çıktılarının kullanıcı profili, dil tercihi ve hesap türüne göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla çok katmanlı bir toplama süreciyle yapılandırılmıştır. Veri toplama aşamasında algoritmaların ekonomik segmentlere veya kullanıcı geçmişine bağlı “yankı odası” etkilerini minimize etmek amacıyla, dört farklı araştırmacıya ait bilgisayar üzerinden hem ücretli hem de ücretsiz üyelik modelleriyle erişim sağlanmıştır. İstemler, sistemlerin dil tabanlı oryantalist eğilimlerini ve yerel kültürel duyarlılıklarını karşılaştırmalı olarak ölçümlemek adına hem Türkçe hem de İngilizce dillerinde girilmiştir. 7-15 Aralık 2025 tarihleri arasında dondurulmuş bir zaman diliminde gerçekleştirilen bu süreç sonunda elde edilen toplam 110 görsel içerisinden, çalışmanın ana eksenlerini en yoğun ve tipik şekilde temsil eden 11 temel görsel, amaçlı örnekleme yöntemiyle nihai analize dahil edilmiştir.

Analiz süreci, her görselin eş zamanlı olarak dört farklı katmanda incelendiği çok modlu bir cetvele dayandırılmıştır. Araştırmada ölçülebilirlik; figüratif birimler (cinsiyet, yaş, duruş, fiziksel özellikler), mekânsal birimler (kentsel/gökdelen veya kırsal/tarihsel çevre), nesnel/giyim birimleri (modern teknolojik araçlar, geleneksel kıyafetler, aksesuarlar) ve sembolik birimler (ulusal bayrak, dini yapılar, ideolojik göstergeler) arasındaki anlamsal ilişkiler üzerinden sağlanmıştır. Kavramsal geçerliliği pekiştirmek amacıyla bu analiz şeması, araştırmacıların kişisel yargılarından bağımsız olarak literatürdeki kuramsal temeller ve ampirik veriler (Remitly, 2022) referans alınarak nesnel bir kodlama rehberi şeklinde yapılandırılmıştır.

Süreç güvenilirliğini teminat altına almak için görsel çıktılar, Kress ve Van Leeuwen’in (2020) görsel gramer ilkeleri aracılığıyla araştırmacılar tarafından önce bağımsız olarak değerlendirilmiş, ardından çapraz kontrole tabi tutulmuştur. Kodlamalar arasındaki uyumsuzluklar kuramsal çerçevede odağında çözümlenerek kodlayıcılar arası güvenilirlik parametreleri gözetilmiştir. Son olarak araştırmanın dış geçerliliği, iki farklı teknolojik mimarinin sunduğu çıktılarının aynı kültürel değişkenler altında kıyaslanmasıyla pekiştirilmiştir. Bu metodolojik çeşitleme ve sistematik yaklaşım, elde edilen bulguların tekil bir modelin hatasından ziyade, algoritmik sistemlerin genel kültürel temsil eğilimlerini ve temsili kimlik inşasını yansıttığını doğrularak çalışmanın bilimsel tutarlılığını kanıtlamaktadır.

Bulgular ve Yorum

Araştırmanın bu bölümü, YZ sistemlerinin Türk kimliği ve kültürünü temsil ederken ortaya koyduğu yaklaşımları incelemektedir. Çalışma kapsamında, dört farklı kullanıcının Türkçe ve İngilizce olarak sunduğu istemler aracılığıyla *ChatGPT* ve *Gemini* YZ modellerinin ürettiği görseller analiz edilmektedir. Söz konusu çözümleme yapılırken ilgili algoritmaların, hangi somut görsel örüntülerle Türk kimlik ve kültürünü temsil ettiği yönünde tespitler yer almaktadır.

Tablo 1. *ChatGPT* ve *Gemini* modelleri için oluşturulan sistematik istem seti

Analiz Ekseni	Kategorik Odak	Uygulanan İstem Metni
Genel Temsil	Modern Kimlik / Kültür	"İçinde [modern-geleneksel] bir Türk kimliğini/kültürünü temsil eden bir görsel oluştur."
Yönelimsel Eksen	Batılı / Doğulu	"İçinde [batılı/doğulu] Türk kimliğini/kültürünü temsil eden bir görsel oluştur."
Yerleşimsel Eksen	Kentsel / Kırsal	"İçinde [kentsel/kırsal] bir Türk kimliğini/kültürünü temsil eden bir görsel oluştur."
Sosyopolitik Eksen	Muhafazakâr / Seküler	"İçinde [muhafazakâr/seküler] bir Türk kimliğini/kültürünü temsil eden bir görsel oluştur."
İdeolojik Eksen	Milliyetçi / Kozmopolit	"İçinde [milliyetçi/kozmpolit] bir Türk kimliğini/kültürünü temsil eden bir görsel oluştur."
Cinsiyet Ekseni	Kadın / Erkek	"İçinde Türk [kadın/erkek] kimliğini temsil eden bir görsel oluştur."

Tablo 1'de sunulan istem seti, YZ modellerinin Türk kimliğini inşa ederken kullandığı algoritmik şemaları test etmek amacıyla sistematik bir karşılaştırma zemini sunmaktadır. Bu tablo üzerinden yapılacak bir analizde şu üç temel nokta öne çıkmaktadır:

- Kavramsal ikilikler ve sınır çizimi: Tablodaki istemler; modern-geleneksel, seküler-muhafazakâr gibi keskin dikotomiler üzerine kurulmuştur. Bu yapı, YZ'nin bu kavramlar arasındaki gri alanları mı yoksa uç kutupları mı tercih ettiğini ölçmeyi amaçlar. Örneğin, muhafazakâr ve seküler istemlerine verilen yanıtların sadece giyim kodlarına indirgenip indirgenmediği, modellerin toplumsal katmanları ne ölçüde basitleştirdiğini (indirgemecilik) ortaya koyacaktır.
- Kimlik ve kültür ayrımı: İstemlerde kimlik ve kültür kavramlarının ayrı ayrı sorgulanması, modellerin insan merkezli temsiller (kimlik) ile mekânsal/nesnel temsiller (kültür) arasındaki tutarlılığını test eder. YZ'nin modern kimlik denildiğinde bireyin fiziksel görünümüne, mo-

dern kültür denildiğinde ise mimari veya teknolojik unsurlara odaklanma biçimi, modellerin Türk kültürünü hangi görsel metaforlarla (cam binalar, kahve, bayrak vb.) eşleştirdiğini deşifre etmektedir.

- Batılı ve Doğulu kodların coğrafi ve ideolojik inşası: Batılı ve Doğulu nitelendirmeleriyle zenginleştirilen istemler, modellerin Türkiye'yi küresel haritada nerede konumlandığını gösterir. Eğer Batılı Türk çıktılarında sadece Avrupa tipi bir estetik, Doğulu Türk çıktılarında ise sadece otantik/mistik bir atmosfer sunuluyorsa; bu durum YZ'nin oryantalist klişeleri dijital düzlemde yeniden ürettiğinin somut bir kanıtı olarak okunabilir.

Algoritmik tipoloji: Kimliğin sembolik indirgenmesi

Araştırma bulgularından hareketle belirlenen ilk ana tema, YZ sistemlerinin Türk toplumuna dair heterojen yapıyı, 'profesyonel kentli kadın' prototipi üzerinden nasıl homojenleştirdiği çözümlenmektedir.

Görsel 1. Gemini ve ChatGPT'nin modern Türk kimlik/kültürüne dair ürettiği çıktı

YZ modellerinin kültürel temsillerdeki yaklaşımını ele alan *Görsel 1*, modellerin kendisine yöneltilen “İçinde modern bir Türk kimliğini/kültürünü temsil eden bir görsel oluşturun.” talimatına verdiği yanıtlar üzerinden dikkat çekici bir bulguyu ortaya koymaktadır. *Gemini*, içerik bakımından zıtlık barındıran (modern ve geleneksel) istemlerin tamamında ortak bir prototip üretmiştir. Bu çıktı dağılımı, modelin öğrenme sürecinde kullanılan veri setlerinin; profesyonel, kentli ve modern görsellere odaklanmış olabileceğini ve bu durumun kültürel çeşitliliğin dengeli bir şekilde yansıtılmasını etkilediğini düşündürmektedir. Öte yandan *Gemini*, geleneksel Türk kavramını görselleştirmekte zorlandığını veya bu kavramı stereotiplerden (fes, kılıç, hamam gibi) kaçınmak adına güvenli bir modern imajı tekrar etmeyi tercih ettiği görülmektedir. YZ'nin Türk kimliğini temsil ederken coğrafi bir fetişizme düştüğünü gösterir. Modernlik, Türkiye'nin tarihi ve turistik sembolizmi (İstanbul) olmadan kendini kanıtlamıyor gibi görünmektedir. Model, modern yaşam biçimi ile (bilgisayar, çatı katı) tarihsel/dinsel simgeler (cami) arasında zorunlu bir sentez kurarak, görüntüyü küresel tüketim için daha kolay tanınabilir hale getirmektedir (Noble, 2018; Crawford, 2021).

Araştırma kapsamında incelenen bir diğer model olan *ChatGPT*, modern kavramına yönelik sunduğu çıktılarda belirli bir farklılaşmaya giderek seküler modern ve muhafazakâr modern şeklinde ikili bir yapı sergilemiştir. Model, iletilen istemlerde doğrudan bu yönde bir yönlendirme bulunmamasına rağmen, modernlik algısını giyim tarzı (başörtüsü ve başın açıklığı) üzerinden ayırtmıştır. Bununla birlikte Yurdigül ve Yaya (2024, s. 280) tarafından da vurgulandığı üzere, bu görsel temsillerde farklılaşan tek unsurun dış görünüş olduğu; her iki kimliğin de kentli, eğitilmiş, profesyonel (beyaz yakalı) ve küresel tüketim kültürüne (kahve, akıllı telefon kullanımı vb.) entegre bir kadın figürü üzerinden kurgulandığı görülmektedir. Bu durum, YZ'nin modernlik tanımını büyük oranda kadın figürü ve kent yaşamı ile sınırlandırdığını, dolayısıyla kültürel temsilde belirli bir kalıbın dışına çıkamadığını somutlaştırmaktadır.

Kültürel belleğin müzeleşmesi ve mekânsal daralma

YZ sistemlerinin Türk kültürünü dinamik, yaşayan bir gerçeklik yerine, dondurulmuş birer nesne ve mekân olarak kurgulama eğilimini en net şekilde özetlemektedir. Bu tema, algoritmik süreçlerin kültürel mirası ve coğrafi çeşitliliği nasıl statik birer temsil birimine dönüştürdüğünü deşifre etmektedir.

Görsel 2. Gemini ve ChatGPT'nin geleneksel Türk kimlik ve kültürüne dair ürettiği çıktı

YZ modellerine yöneltilen “İçinde geleneksel bir Türk kimliğini/kültürünü temsil eden bir görsel oluşturun.” komutuyla elde edilen çıktılar incelendiğinde; *Gemini* modelinin Türk kimliğini inşa ederken coğrafi ve sosyolojik derinlikten yoksun, belirli bir kalıba odaklanan bir yaklaşım sergilediği görülmektedir. Model, Türkiye'nin Ankara, İzmir veya Gaziantep gibi farklı kültürel dokulara sahip kentlerinin özgün kimliklerini yansıtmak yerine, temsili sadece İstanbul odaklı ve genel geçer bir klişe içerisine hapsettiği görülmektedir.

Özellikle kimlik ve kültür gibi sosyolojik açıdan farklı katmanları olan istemlerin birbirine benzer sonuçlar vermesi, modelin bu kavramlar arasındaki nüansları ayırt etmede güçlük çektiğine işaret etmektedir. Zira bu tespit, eğitim sürecinde kullanılan veri setlerinin bu ayrımları yeterince net tanımlamadığını göstermektedir. Belenguer'in (2022, s. 780) vurguladığı üzere, YZ'nin Türk kültürünü ve kimliğini tek bir statik figüre (çalışan, genç ve şehirli kadın) indirgemesi, toplumun etnik, dini ve bölgesel çoğulculuğunu görünmez kılmakta-

dır. Söz konusu eğilim, kültürün dinamik ve yaşayan bir pratikler bütünü olarak değil, durağan bir görsel etiket olarak kabul edildiği eleştirisini desteklemektedir.

Yapılan analizler, *ChatGPT*'nin geleneksel temalı istemlere verdiği yanıtların, güncel yaşam pratiklerinden ziyade tarihsel veya müze niteliği taşıyan kostüm tasvirlerine odaklandığını göstermektedir. Özdal (2024, s. 290), bu durumu modelin geleneği dinamik ve yaşayan bir kültürel pratik olarak kodlamak yerine, statik ve geçmişe ait birer görsel öge olarak sınıflandırması şeklinde değerlendirmektedir. Öte yandan, geleneksel Türk kültürü istemi sunulduğunda modelin yine muhafazakâr modern kalıbına (kentli giyim ve başörtüsü kombinasyonu) yöneldiği görülmektedir. Bu eğilim, YZ'nin bağımsız bir geleneksel kategorisi oluşturmak yerine, temsilini iki temel modern kimlik tipi (seküler ve muhafazakâr) arasındaki ikilik üzerinden kurguladığını düşündürmektedir.

İncelenen her iki modelin (*Gemini* ve *ChatGPT*) sunduğu dört temel görselde de Türk kimliği ve kültürünün münhasıran kadın figürleri üzerinden temsil edilmesi dikkat çekici bir bulgudur. Bu veri, YZ'nin karmaşık kültürel ve sosyolojik kavramları görselleştirirken, bu yükü kadın bedeni ve giyim tarzı (başörtüsü veya başın açık olması) aracılığıyla somutlaştırma eğiliminde olduğunu göstermektedir. Bu süreçte erkek figürünün temsillerde yer almaması, kültürel kimlik inşasının belirli bir toplumsal cinsiyet odağına sıkıştığını kanıtlamaktadır.

Kimliğin batılılaşma pratikleri ve seküler modernite ile sınırlandırılması

Bu tema altında, YZ sistemlerinin Batılı Türk kimliğini; müzik, sanat veya düşünsel derinlik gibi sosyolojik unsurlar yerine, münhasıran ekonomik refah, dış görünüş ve küresel tüketim kültürüne entegre bir 'şehirli stereotipi' üzerinden nasıl yeniden ürettiği çözümlenmektedir.

Görsel 3. Gemini ve ChatGPT'nin batılı Türk kimlik ve kültürüne dair ürettiği çıktı

YZ modellerine yöneltilen “İçinde Batılı bir Türk kimliğini/kültürünü temsil eden bir görsel oluştur.” komutu sonucunda üretilen çıktılara bakıldığında; *Gemini*'nin sunduğu Batılı Türk kimliği temsilinin, ekonomik refah, modern giyim ve Avrupa tarzı sosyalleşme pratikleri üzerine inşa edildiği görülmektedir. Modelin; müzik, sanat, dil kullanımı veya laiklik-gelenek etkileşimi gibi tarihsel ve sosyolojik derinliği olan unsurlar yerine, dış görünüş ve tüketim kültürüne odaklandığı görülmektedir. Sahne kurgusunda yer alan mimari detaylar ve tabelalar çıkarıldığında, görselin Paris veya Milano gibi herhangi bir Batı metropolünden ayırt edilememesi, Eubanks (2018) tarafından kavramsallaştırılan ‘kültürel sentezden ziyade bir uyum veya asimilasyon yansıması’ eleştirisini desteklemektedir. Pasquale (2015) ise bu tür çıktıların, Batılı Türk kimliğinin entelektüel ve sanatsal çeşitliliğini kapsamak yerine, küresel şöhürlü stereotiplerini (modern, şık ve orta-üst gelir grubu) tercih ettiğini vurgulamaktadır.

ChatGPT'nin *Görsel 3*'teki yaklaşımı, Batılı Türk kimliğini Türkiye'nin modernleşme serüveni ve sekülerizm ekseninde kodlamaktadır. Bu temsilde; Batı tarzı kıyafetler, güneş gözlüğü ve bireysel özgürlük vurgusu yapan genç figürler aracılığıyla seküler yaşam tarzı ön plana çıkarılırken; kurumsal çalışan figürleri, gökdelenler ve kafe kültürü gibi unsurlar geleneksel motiflerle harmanlanarak sunulmaktadır. Bu kompozisyon, Cumhuriyet'in Batılılaşma proje-

sine yakın hisseden kesimin kamusal alandaki varlığını çağrıştırırsa da Berkes ve diğerlerinin (s. 191) vurguladığı teknik ve yapısal dönüşüm sancılarını anımsatacak şekilde, Batı'yı özünden ziyade yalnızca kurumsal bir işleyiş ve tüketim odaklı bir dış görünüş yapısına indirgeyerek kodlamaktadır.

Dijital oryantalizm ve kültürel kimliğin coğrafi inşası

İlgili temada, YZ modellerinin Doğulu Türk kimliğini çağdaş sosyolojik bağlamından kopararak, tarihsel bir egzotizm veya sınırlı bir folklorik klişe üzerinden nasıl yeniden ürettiği tartışılmaktadır.

Görsel 4. Gemini ve ChatGPT'nin Doğulu Türk kimlik ve kültürüne dair ürettiği çıktı

YZ modellerine iletilen "İçinde Doğulu bir Türk kimliğini/kültürünü temsil eden bir görsel oluşturun." istemi neticesinde sağlanan çıktılar irdelendiğinde; sistemlerin "Doğulu Türk kimliği ve kültürü" kavramlarını yapılandırırken başvurduğu mekânsal ve zamansal kodların tüm çıplaklığıyla görünür kılındığı anlaşılmaktadır. Bu bulgular, literatürdeki teorik yaklaşımlar kapsamında şu şe-

kilde analiz edilebilir. *ChatGPT*'nin Doğulu kavramına yaklaşımı, büyük ölçüde geleneksel İslami ve Osmanlı simgeleri üzerinden şekillenmektedir. Modelin ürettiği kimlik görselinde yer alan fes, sakal ve otantik çarşı gibi unsurlar; Doğu'yu Edward Said'in (2016, s. 410) vurguladığı anlamda Osmanlı geçmişine sabitlenmiş, zamansız ve egzotik bir yapı olarak sunmaktadır. Kültür görselinde ise figürün modern kıyafetlerle (ceket, kravat) Galata Kulesi veya İstiklal Caddesi gibi İstanbul'un Batılı kabul edilen sembolleri önünde konumlandırılması dikkat çekicidir. Bu yaklaşım, modelin "Doğu"yu coğrafi bir bölgeden ziyade geleneksel, otantik ve İslami kökenli bir "kültürel/tarihsel kategori" olarak kodladığını (Mardin, 1991) ve Türkiye'nin coğrafi doğusundan ziyade tarihsel kimlik unsurlarını ön plana çıkardığını göstermektedir.

*Gemin'*nin yaklaşımı incelendiğinde ise Doğu kavramının sıra gecesini benzeri ortamlar, taş mimari ve kış manzaraları gibi en yaygın bilinen imgelere indirildiği görülmektedir. Özdal (2024), bu durumu bölgenin çok katmanlı yapısının basitleştirilmiş bir klişeye dönüştürülmesi olarak değerlendirmektedir. Türkiye'nin doğu ve güneydoğusunun barındırdığı devasa coğrafi ve iklimsel çeşitlilik, görsellerde belirli bir yöre odaklı kalıba sıkıştırılmakta, bu da bölgenin bütüncül kimliğini yansıtmakta yetersiz kalmaktadır.

Hibrit metropol: Kentsel kimliğin geleneksel modernitesi

YZ modelleri, kent yaşamını modern plazalar yerine geleneksel mahalle dokusu ve kamusal alandaki kültürel karşılaşmalar üzerinden bir hibrit metropol olarak kurgulamaktadır. Bu yaklaşım, seküler ve muhafazakâr unsurları aynı kompozisyonda birleştirerek tarihsel bir süreklilik sunsa da kent kimliğini sosyo-ekonomik açıdan sadece eski şehir kültürü ile sınırlandırarak daralttığı görülmektedir.

Görsel 5. Gemini ve ChatGPT'nin kentsel Türk kimlik ve kültürüne dair ürettiği çıktı

YZ modellerine yöneltilen “İçinde kentsel bir Türk kimliğini/kültürünü temsil eden bir görsel oluştur.” talimatı uyarınca şekillenen çıktılar çözümlendiğinde; sistemlerin “kentli” kavramını mekânsallaştırırken hangi sosyolojik unsurları ön plana çıkardığı tüm netliğiyle somutlaşmaktadır. *Görsel 5*'te sunulan bu veriler, modellerin kentsel alanı yalnızca fiziksel bir mekân olarak değil, toplumsal kimliklerin ve yerel sembollerin bir araya geldiği hibrit bir saha olarak nasıl kurguladığını açıkça ortaya koymaktadır. *Gemini*'nin sunduğu temsil, Türkiye'nin modern kentsel kimliğini, özellikle İstanbul ölçeğinde başarılı bir sentezle yansıtmaktadır. Ön planda yer alan genç kadın figürü kot ceket, spor ayakkabı ve kahve gibi küresel tüketim alışkanlıklarını, şal gibi yerel/geleneksel unsurlarla birleştirmektedir. Özdal (2024, s. 288), bu görsel kompozisyonu Türkiye'deki seküler ve muhafazakâr kimliklerin kamusal alandaki bir arada varoluşunun bir sembolü olarak değerlendirmektedir. Arka plandaki tarihi cami dokusu ile ön plandaki dinamik insan trafiği, kafeler ve tramvay gibi unsurlar; ülkenin Osmanlı mirası ile güncel, hızlı ve kozmopolit metropol yaşamı arasındaki etkileşimi vurgulamaktadır.

ChatGPT'nin *Görsel 5*'teki yaklaşımı, kentsel alanı büyük ölçüde İstanbul'un

tarihi ve turistik bölgeleri (Taksim, İstiklal Caddesi) üzerinden kurgulamaktadır. Modelin kentli tanımını modern plazalar veya seküler yaşam biçimlerinden ziyade çarşı, pazar ve kahvehane kültürü gibi geleneksel mahalle dokusu üzerinden tanımladığı görülmektedir. Pazarcılık, seyyar satıcılık (simit/ekmek) ve örtülü kadın figürünün günlük hayata katılımı, kentsel kültürün geleneksel yönlerini temsil etmektedir. Kentleşme süreci, Genç ve diğerlerinin (2021, ss. 178-198) belirttiği gibi, tarihsel katmanlar ve canlı bir ticaret hayatı üzerinden resmedilmiştir.

Ancak bu temsilin, metropollerin sosyo-ekonomik ve etnik açıdan barındırdığı heterojen yapıyı tam olarak yansıtmaktan uzak olduğu söylenebilir. Lüks tüketim alanları veya modern iş merkezleri gibi kent kimliğinin diğer önemli bileşenleri bu kurguda geri planda kalarak kentsel kültür, halkın erişebildiği eski şehir kültürü ile sınırlandırılmıştır.

Kırsalın folklorikleştirilmesi: Nostaljik temsiller ve cinsiyetçi stereotipler

İlgili tema, YZ sistemlerinin kırsal yaşamı göç, teknoloji ve ekonomik dönüşüm gibi güncel gerçekliklerden arındırarak, "zamanın durduğu" statik ve romantik bir tablo şeklinde kurgulama eğilimini temsil etmektedir. Söz konusu eğilim, Türkiye'nin kıyı bölgelerindeki mimari ve kültürel çeşitliliği dışlayarak kırsal kimliği belirli bir coğrafi şablona hapsetmektedir.

Görsel 6. Gemini ve ChatGPT'nin kırsal Türk kimlik ve kültürüne dair ürettiği çıktı

YZ modellerine yöneltilen “İçinde kırsal bir Türk kimliğini/kültürünü temsil eden bir görsel oluşturun.” talimatı neticesinde üretilen çıktılar değerlendirildiğinde; sistemlerin kırsal yaşamı kurgularken başvurduğu nostaljik ve bölgesel kodların *Görsel 6*'daki veriler aracılığıyla görünür kılındığı anlaşılmaktadır.

Gemini'nin yaklaşımı; samimi yüz ifadeleri, geleneksel kıyafetler ve hayvanlarla kurulan etkileşim üzerinden sıcak ve doğal bir kırsal kimlik kurgulamaktadır. Ancak bu görsellerin, ağırlıklı olarak İç Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerinin karakteristik manzaralarına odaklandığı görülmektedir. TÜİK (2023) verilerinin de işaret ettiği üzere, Türkiye'nin kırsal dokusu; Ege, Karadeniz ve Trakya gibi bölgelerde mimari yapıdan giyim tarzına kadar geniş bir çeşitlilik barındırmaktadır. Mevcut çıktılar, kırsalın bu çok katmanlı coğrafi ve kültürel çeşitliliğini yansıtmakta henüz kapsayıcı bir düzeye ulaşmamıştır.

ChatGPT tarafından üretilen *Görsel 6* içerikleri, Türkiye'nin kırsal yaşamını tarımsal ve dini sembollerin (taş evler, minare, otlaklar) iç içe geçtiği tek tip bir model üzerinden temsil etmektedir. Statik zaman algısı, kırsal yaşam; saf, bozulmamış ve adeta zamanın durduğu nostaljik bir tablo şeklinde resmedilmiştir. Tümertekin ve Özgüç (1997) tarafından vurgulandığı üzere, bu romantikleştirilmiş bakış açısı; göç, ekonomik dönüşüm ve modern tarım teknikleri gibi kırsalın güncel sosyo-ekonomik gerçeklerini dışarıda bırakmaktadır. Geleneksel iş bölümü anlamında ise görsellerde belirgin bir cinsiyetçi iş bölümü gözlemlenmektedir. Erkek figürleri (kasketli ve yelekli) genellikle hayvanlarla veya dış dünyayla ilişkili “evin reisi/çalışanı” rolünde ayakta konumlandırılırken; kadın figürleri (başörtülü) oturarak el işçiliği (yün eğirme vb.) veya ev içi aktivitelerle ilişkilendirilmiştir. Zira bu yaklaşım, kırsal alandaki geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin algoritmik olarak pekiştirildiğini göstermektedir.

Algoritmik dikotomiler ve kimlik idealizasyonu

YZ modelleri, toplumsal kesimlerin gerçek hayattaki geçişken yapısını ve gri alanlarını yok sayarak, dijital veri setlerindeki zıt klişeler üzerinden aşırı kutuplaşmış bir kimlik evreni inşa etmektedir. Bu süreçte özellikle muhafazakâr kimlik; entelektüel veya ekonomik derinliğinden kopartılıp dini ve milli sembollerin yoğun şekilde kullanıldığı sembolik bir yığılmaya hapsedilerek tek tipleştirilmiş bir ideale indirgenmektedir.

Görsel 7. Gemini ve ChatGPT'nin muhafazakâr Türk kimlik ve kültürüne dair ürettiği çıktı

YZ modellerine iletilen “İçinde muhafazakâr bir Türk kimliğini/kültürünü temsil eden bir görsel oluşturun.” İstem sonucunda şekillenen çıktılar çözümlendiğinde; sistemlerin toplumsal ayrışmayı görselleştirirken başvurduğu keskin dikotomiler ve sembolik yığılmalar, *Görsel 7*'de sunulan veriler aracılığıyla somutlaşmaktadır. YZ modellerinin seküler ve muhafazakâr Türk kimliği arasındaki toplumsal ayrışmayı görselleştirirken kullandığı keskin dikotomileri ve bu süreçteki sembolik yığılmaları ortaya koymaktadır. *Görsel 7* üzerinden yapılan inceleme, YZ'nin seküler-muhafazakâr zıtlığını kurgularken, önceki aşamalarda (modern, Batılılaşmış, geleneksel) sunduğu görece esnek veya gri alanları reddederek daha keskin bir kutuplaşma yarattığını göstermektedir. Model; muhafazakâr istemler için kapalı, ataerkil ve tarihsel kodları tercih ederken seküler istemler için açık, bireysel ve küresel kodlara yönelmiştir. O'Neil (2016), bu durumu modellerin toplumsal kimliklerin gerçek hayattaki kesişim noktalarını ve geçişkenliklerini göz ardı ederek yalnızca dijital veri setlerindeki zıt klişeler üzerinden üretim yapması şeklinde açıklamaktadır.

ChatGPT'nin sunduğu muhafazakâr Türk kimliği temsili, büyük oranda milli

ve dini sembollerin (Türk bayrağı, cami, geleneksel giyim) üst üste yığılmasıyla oluşturulmuş sembolik bir bütünlük arz etmektedir. Ancak Karakaş (2014, ss. 20-25), muhafazakârlığın aynı zamanda siyasal, sosyal ve ekonomik boyutları olan çok katmanlı bir kimlik olduğunu vurgular. Görsellerin bu kimliğin entelektüel derinliğini, iş dünyasındaki varlığını veya sivil toplumdaki modern yönlerini yansıtmada sınırlı kaldığı görülmektedir. YZ modelleri, Türkiye'deki muhafazakâr kimliğin etnik, bölgesel ve sosyo-ekonomik çeşitliliğini göz ardı ederek; günlük yaşamın doğal akışı yerine dini ve milli sembollerin yoğun kullanımıyla kurgulanmış, tek tipleştirilmiş bir idealizasyonu temsil etmektedir.

Kamusal ve özel alanın ayrışması: Giyim üzerinden kimlik kodlama

Algoritmalar, toplumsal kimlikleri mekânsal bir hiyerarşiyle kurgulayarak sekülerizmi sokağın dinamizmine, muhafazakârlığı ise evin izole sınırlarına hapsedmektedir. Bu süreçte giyim kuşam unsurları, bireyin sosyolojisini yansıtan birer tercih olmaktan çıkıp üretici YZ tarafından kullanılan statik ideolojik kodlara dönüştüğü görülebilmektedir.

Görsel 8. Gemini ve ChatGPT'nin seküler Türk kimlik ve kültürüne dair ürettiği çıktı

Üretici YZ'ye, "İçinde Seküler bir Türk kimliğini/kültürünü temsil eden bir görsel oluştur." istemi sonucunda elde edilen çıktılar çözümlendiğinde sistemlerin toplumsal grupları mekânsallaştırırken başvurduğu ayrıştırıcı kodlar ve

bu kimlikleri sembolik olarak nasıl ayrıştırdığı *Görsel 8*'de yer almaktadır.

YZ sistemleri, seküler kimlik ve kültürü dış mekân, pazar, tramvay ve kent sokağı ile ilişkilendirerek kamusal alanı sekülerizmin doğal yaşam alanı olarak kodlamaktadır. Buna mukabil, muhafazakâr kimlik ve kültürün iç mekân ve aile ritüellerine indirgenmesi, Benjamin'in (2019, s. 421) ifadesiyle, bu yaşam tarzının YZ algısında kamusal alandan izole edildiği anlamına gelmektedir. Modellerin sekülerizmi açık saç, deri ceket ve kot pantolonla; muhafazakârlığı ise başörtüsü ve geleneksel giyim unsurlarıyla eşleştirmesi, giyim YZ algoritmaları için en temel ve değiştirilemez ideolojik kod olduğunu teyit etmektedir.

ChatGPT tarafından sunulan laik kimlik temsili, sosyal veya kültürel bir pratikten ziyade; Atatürk, bayrak, anayasa, terazi ve modern kadın figürlerinin tek karede toplandığı bir propaganda afişini veya ders kitabı kapağını andırmaktadır. Yurdigül ve Yaya (2024, s. 291), bu durumu doğal bir kültürel sahneden uzaklaşarak idealize edilmiş bir sembolizme ve dolayısıyla basitleştirilmiş görsel kodlara başvurulması olarak tanımlar. YZ, kimlik ve kültür gibi kavramsal nüansları yakalamakta zorlanarak her iki grubu da en yaygın klişeler üzerinden sunmakta, bu da toplumsal gerçekliğin basitleştirilmesine ve ikiliklerin keskinleşmesine yol açmaktadır.

Elde edilen tüm bu bulgular YZ modellerinin, eğitildikleri veri setlerinin bir yansıması olarak toplumsal kimlikleri dar, kalıplaşmış ve dışlayıcı görsel kodlarla yeniden ürettiğini kanıtlamaktadır (Buolamwini & Gebru, 2018, s. 90) Nitekim bu yaklaşım, makalenin temel iddiası olan algoritmik önyargıyı somut bir düzleme taşımaktadır. Floridi'nin (2023) vurguladığı üzere, söz konusu algoritmik tercihler, dijital dünyada kültürel çeşitliliğin korunması ve doğru temsili önündeki en büyük yapısal engellerden biri olarak belirmektedir.

Milliyetçi kolektivism ve kozmopolit klişeler

YZ modelleri, Türk kimliğini iki karşıt kutba ayırarak sunduğu görülmektedir. Bu süreçte milliyetçilik, bireysel öznelikten arındırılıp epik bir mite dönüştürülürken; kozmopolitlik ise kültürel derinliğinden kopartılarak İstanbul manzaralı beyaz yakalı klişelere dönüştürülmüştür. Kimlikler, toplumsal gerçeklikten uzaklaşarak algoritmik birer şablona indirgenmektedir. Her iki temsil biçiminde de kadın öznelerin ve entelektüel boyutların dışlandığı belirgin temsil boşlukları dikkat çekmektedir. Sistemlerin karmaşık kimlik nüanslarını yakalamak yerine, toplumsal gerçekliği savaşı erkek veya kahve içen modern figür gibi aşırı uçlardaki görsel klişelere indirgediği görülmektedir. Noble (2018), algoritmaların bu tür daraltılmış temsil biçimlerini tesadüfen değil, veri setlerindeki baskın anlatıları pekiştirerek ürettiğini ve bu durumun kültürel çeşitliliğe yönelik bir "algoritmik baskı" oluşturduğunu vurgulamaktadır.

Görsel 9. Gemini ve ChatGPT'nin milliyetçi Türk kimlik ve kültürüne dair ürettiği çıktı

“İçinde milliyetçi bir Türk kimliğini/kültürünü temsil eden bir görsel oluşur.” Şeklinde yapılan istemde *Gemini*'nin milliyetçilik kavramını sadece siyasi ve kitlesel bir çerçevede kodladığı görülmektedir. Model milliyetçi kimliği tek bir slogan, bayrak ve homojen kitle imajına indirgeyerek milliyetçiliğin edebiyat, sanat veya tarih bilinci gibi kültürel ve günlük yaşamdaki tezahürlerini göz ardı etmektedir. O'Neil'e göre (2016) bu yaklaşım, toplumsal çoğulculuğu yok sayan bir temsile yol açmaktadır. Öte yandan YZ, modern Türk kimliği istemlerinde sunduğu bireysel figürlerin aksine, milliyetçi temayı anonim bir kitle olarak görselleştirmektedir. Boyd ve Crawford (2012, s. 665) ise bu yaklaşımı, milliyetçi kimliğin YZ algısında bireysel bir öznellikten ziyade kolektif ve baskıcı bir temsile dönüştürülmesi olarak değerlendirmektedir.

ChatGPT'nin *Görsel 9*'daki temsilleri; kalpak, fişeklik, at ve kurt (Bozkurt) simgesi ile Osmanlı-Selçuklu tuğları üzerinden Türklerin Orta Asya kökenli göçebe ve savaşçı tarihine güçlü bir atıf yapmaktadır. Figürlerin sert bakışları ve askeri teçhizatları, milliyetçiliğin mücadelecî yönünü ön plana çıkarırken; bu temsilin neredeyse tamamen erkek figürler üzerinden kurgulandığı dikkat çekmektedir. Milliyetçi ideolojinin kadın özneleri veya Ziya Gökalp gibi figürlerle temsil edilen edebi/kültürel boyutları bu görsel kurguda eksik kalmaktadır. Görsellerin yağlı boya tablo stilinde sunulması, milliyetçiliği Eric Hobsbawm'ın (2014) ifadesiyle kurumsal bir ideolojiden ziyade tarihsel bir mit ve ebedi bir duygu olarak çerçeveleyen icat edilmiş gelenek temalarına uygun bir görsel dil sunduğunu göstermektedir.

Görsel 10. Gemini ve ChatGPT'nin kozmopolit Türk kimlik ve kültürüne dair ürettiği çıktı

Öte yandan yapılan diğer istemde “İçinde kozmopolit bir Türk kimliğini/ kültürünü temsil eden bir görsel oluştur.” ilgili kavramın *Görsel 10*'da nasıl kurguladığını ve bu süreçte hangi kentsel semboller ile toplumsal figürlere başvurduğunu göstermektedir. *Gemini*, Galata Kulesi, Sultanahmet Camii, Türk çayı ve kahvesi gibi geleneksel öğeleri modern şehirli figürlerle birleştirmektedir. Özellikle iş hayatında temsil edilen tesettürlü kadın figürü, geleneksel değerler ile modernleşme pratiklerinin bir arada var olduğu bir kesimi çağrıştırmaktadır. Berkes'in (2017, ss. 545-546) belirttiği üzere kozmopolitlik, küresel sisteme entegrasyonu ve farklı kültürel öğelerin birlikteliğini ifade eder. Nitekim bu yaklaşım görsellerde Türk bayrağı altında İstanbul simgeleri ile küresel metropollerini anımsatan gökdelenlerin birleşimiyle desteklenmektedir. Ancak bu temsil, Türk kimliğini İstanbul manzaralı bir çatı katında, beyaz yakalı ve belirli bir kalıba hapsedilmiş figürlere indirgemektedir.

ChatGPT ise kozmopolit kimlik ve kültür kavramlarını ideolojik sloganlar yerine fiziksel çeşitlilik ve giyim tarzları üzerinden çözümlemeyi tercih etmiştir. *Görsel 10*'daki figürlerin küresel moda kodlarına uyum sağlaması, Türkiye'ye özgü kültürel derinliğin geri planda kalmasına yol açmaktadır. Modellerin kozmopolitizmi küresel ofis klişelerine veya turistik sokak sahnelerine indirgemesi, derin kültürel etkileşimi atlamaktadır. Danks (2017, s. 4695), YZ sistemlerinin bu tür karmaşık kavramları görselleştirirken orta yolu bulamayıp aşırı uçlara veya klişelere saplandığını, bunun da algoritmik indirgemeciliği sür-

dürdüğünü ifade etmektedir.

Mekânsal sentez ve cinsiyetçi temsil

YZ üretken modeller, ulusal kimliği Ayasofya, bayrak ve gökdelen üçgeninde İstanbul odaklı bir mekânsal sentez içine dahil etmekte bu makro kurgunun içinde ise cinsiyet temelli keskin bir mikro ayrıştırmaya gitmektedir. Bu süreçte erkek figürü, akıllı telefon ve profesyonel rollerle aktif-teknolojik bir özne olarak kamusal alana yerleştirilirken; kadın figürü Türk kahvesi gibi estetik unsurlarla 'statik-kültürel' bir tüketici rolüne indirgenmektedir. Crawford (2021), YZ'nin bu tür görsel tasnifleri yaparken toplumsal ilişkileri ve kimlikleri tarihsel önyargılarla yüklü 'statik sınıflara' ayırdığını, bunun sonucunda ise karmaşık toplumsal rollerin yerini indirgemeci hiyerarşilerin aldığını belirtmektedir.

Görsel 11. Gemini ve ChatGPT'nin Türk kadın ve erkek kimliklerine dair ürettiği çıktı

YZ modellerine iletilen "İçinde Türk kadın ve erkek kimliğini/kültürünü temsil eden bir görsel oluştur." talimatı uyarınca şekillenen son çıktılar çözümlendiğinde sistemlerin toplumsal rolleri mekânsallaştırırken başvurduğu cinsiyet temelli kodlar *Görsel 11* üzerinden somutlaşmaktadır. Türk bayrağı, Ayasofya gibi tarihi Osmanlı yapıları ve modern gökdelenlerin aynı kompozisyonda birleşmesi ulusal kimliğin tarihsel, ulusal ve küresel unsurların bir sentezi olarak sunulduğunu teyit etmektedir (Genç ve diğerleri, 2021, s. 295).

Berkes'e (2017) göre bu mekânsal kurgu, Türkiye'nin geleneksel değerlere bağlı kalarak Batılılaşma yolundaki modernleşme ikilemini ve ulusal kimliğin katmanlı yapısını görselleştirmede kilit bir rol oynamaktadır. YZ modelleri, aynı coğrafi bağlam içerisinde kadın ve erkek figürlerini farklı kültürel pratikler üzerinden konumlandırmıştır. Erkek figürü, akıllı telefon kullanımı üzerinden teknolojiye, iş hayatına ve küresel iletişime entegre, kamusal alanda aktif ve profesyonel bir birey olarak temsil edilmektedir. Kadın figürü ise elindeki Türk kahvesi fincanı ile kimliği kültürel tüketim, estetik ve sosyal etkileşim üzerinden kodlanmaktadır.

ChatGPT'nin geniş kapsamlı kimlik istemlerine verdiği yanıtlar, toplumsal gerçekliği basitleştirme eğilimini somutlaştırmaktadır. Erkek figürün bıyıklı, koyu takım elbiseli ve fesli olarak resmedilmesi; Türk erkeği kimliğini modern toplumsal rollerden kopararak tarihsel bir karikatürle eşleştirmektedir (Yurdiğül & Yaya, 2024, ss. 205-210). Kadın figürünün ise özellikle başörtülü olarak sunulması, Tao vd. (2024, s. 346) tarafından vurgulanan Batı merkezli veri setlerinin etkisiyle, kimliğin en belirgin dini sembol üzerinden kodlanması eğilimini göstermektedir. Bu yaklaşım, seküler ve modern giyim tarzına sahip kadın figürlerini genel kimlik tanımından dışladığı söylenebilmektedir.

Sonuç ve Tartışma

Teknolojinin toplumu şekillendirme biçimlerini ele alan çalışmalar, konuya eleştirel bir sosyo-ekonomik perspektifle yaklaşmaktadır. Winner (1989, s. 265), teknolojinin salt insan faaliyetlerine destek olan nötr bir araç olduğu fikrinin ötesine geçerek; onu insan eylemlerini, ilişkilerini ve bu eylemlerin anlamlarını yeniden kurgulayan aktif bir güç olarak tanımlar. Bu bakış açısı, teknolojinin ne yaptığımız ve nasıl yaşadığımız üzerindeki dönüştürücü etkisini vurgular. Teknolojinin ikiliği tezini ortaya atan Orlikowski (1991, s. 12) ise teknolojiyi nesnel bir güç veya sadece toplumsal bir ürün olarak gören kutuplaşmış görüşlere karşı çıkar. Ona göre teknolojinin sosyal anlamı ile fiziksel yapısı birlikte değerlendirilmelidir; zira teknolojiye atfedilen anlamlar ve kullanım şekilleri, toplumsal inşa sürecinde süreklilik arz eden bir rol üstlenir.

Bu araştırma, söz konusu erken dönem kuramsal çalışmaların vurguladığı üzere, teknolojinin toplumsal inşa süreçlerinde pasif bir araç değil, aktif bir kurucu unsur olduğu varsayımından hareket etmektedir. Bu çerçevenin güncel bir izdüşümü olarak, 21. yüzyılın belirleyici teknolojilerinden olan görsel üretim yetenekli (YZ) modellerinin, Türk kültürü ve kimliğini hangi temsil kalıpları üzerinden yeniden ürettiği analiz edilmiştir. Mevcut literatürün ağırlıklı olarak küresel Batı temsillerine odaklanmasına karşın bu çalışma; hibrit ve dinamik bir yapıya sahip olan Türk kimliğini ampirik verilerle inceleyerek literatürdeki önemli bir boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda araştırma *ChatGPT* ve *Gemini* gibi multimodal sistemleri doğrudan Türk kimliği özelinde test ederek hem model odaklı bir özelleştirme sunmakta hem de dijital indirgemeciliğin sınırlarını görünür kılmaktadır.

Analiz edilen her iki model de Türk kimliğinin modern ve geleneksel arasındaki karmaşık geçişlerini yakalamakta yetersiz kalmıştır. *Gemini*, modern, profesyonel ve kentli bir prototipi tekrar etme eğilimi gösterirken, geleneksel kavramını klişelerden kaçınma refleksiyle büyük oranda dışlamıştır. *ChatGPT* ise modern kavramını giyim tarzı (başörtüsü/baş açıklığı) üzerinden seküler-modern ve muhafazakâr-modern olarak ayırırsa da bu ayrımı sadece kadın figürü üzerinden kodlayarak erkek figürünü temel ikiliklerin görselleştirilmesinde görünmez kılmıştır. Bu noktada seküler ve muhafazakâr kimlikler, gerçek hayattaki geçişkenlikleri göz ardı edilerek keskin bir kutuplaşma üzerinden temsil edilmiştir.

Görsel çıktılarda baskın olarak İstanbul merkezilik ve coğrafi fetişizm gözlemlenmiştir. Türkiye'nin diğer şehirleri ve coğrafi çeşitliliği algoritmik bellekte sınırlı yer bulurken geleneksel ve kırsal temalar, göç veya ekonomik zorluklar gibi güncel gerçeklerden kopuk, zamanda donmuş romantik tablolar şeklinde sunulmuştur. Özellikle soyut istemlerde YZ, Türk kimliğini modern yaşamdan kopuk, müzelik ve tarihsel karikatürlerle eşleştirme eğilimi göstermiştir. Geleneksel Osmanlı kıyafetleri, fes ve bıyıklı erkek figürleri gibi unsurlar, kimliği güncel temsiller yerine oryantalist ve basmakalıp kodlar üzerinden tanımlamaktadır.

Modellerin Batı ve Doğu algısı da benzer bir indirgemecilik içermektedir. *Gemini*, Batılı Türk kimliğini yüksek gelirli, seküler ve şehirli stereotiplerine indirgerken; Doğulu Türk kimliğini çağdaş çeşitliliği atlayarak basitleştirilmiş klişelerle sınırlamıştır. *ChatGPT* ise Batılı kimliği Cumhuriyet modernleşmesi ve tüketim odaklı modernizm simgeleriyle kodlarken; Doğu'yu sakallı ve fesli figürler gibi İslami/Osmanlı geçmişine sıkışmış oryantalist klişelerle, yani coğrafi bir bölgeden ziyade zamansız bir tarihsel kategori olarak sunmuştur (Eubanks, 2018; Pasquale, 2015, s. 325).

Gözlemlenen bu indirgemeci temsil biçimleri, tekil bir teknik yetersizlikten ziyade çok katmanlı bir veri ekosisteminin ürünüdür. Modellerin eğitildiği veri setlerinin İngilizce merkezli olması, Batı dışı kimliklerin küresel dijital oryantalizm süzgecinden geçerek kodlanmasına yol açmaktadır. YZ, doğası gereği olasılıksal bir üretim mekanizmasına sahip olduğu için, istemdeki belirsizlik anlarında semantik boşlukları veri setindeki en baskın kültürel klişelerle (bayrak, cami, başörtüsü) doldurmaktadır. Dolayısıyla görsel çıktılar, yalnızca model performansını değil, aynı zamanda veri setindeki kültürel hiyerarşiyi ve algoritmaların çok sesli yapıları istatistiksel prototiplere dönüştürme eğilimini yansıtmaktadır.

Bu araştırma, YZ sistemlerinin Türk kimliğini temsil ederken yüksek olasılıklı sembollere dayalı indirgemeci bir yaklaşım sergilediğini saptamıştır. Aşamalı istem stratejisiyle elde edilen bulgular, bağlam daraltılsa ve negatif kısıtlamalar getirilse dahi algoritmanın yerleşik klişelerden tam anlamıyla kopamadığını kanıtlamaktadır. Sonuç olarak, İngilizce ağırlıklı veri ekosistemlerinin etkisiyle şekillenen bu temsillerin toplumsal hibritliği yansıtmakta yetersiz kaldığı; bu

durumun ise yerel veri setlerine dayalı, bağlam duyarlı modellerin geliştirilmesini zorunlu kıldığı değerlendirilmektedir.

Bu yerleşik algoritmik klişelerin aşılabilmesi için, YZ modellerinin Türk dili, tarihi ve toplumsal dinamiklerini doğru yansıtacak kültürel uyum mekanizmalarıyla yerleştirilmesi önerilmektedir. Ayrıca, Türk araştırmacılar tarafından kültürel çeşitliliği yansıtan, yüksek kaliteli ve önyargıdan arındırılmış yerel veri setlerinin oluşturulması stratejik bir önem taşımaktadır. Makale metninin hazırlanma sürecinde; anlatım bozukluklarının giderilmesi ve akademik terminolojinin kontrolü amacıyla üretken YZ araçlarından dilsel destek alınmıştır. Söz konusu teknoloji, çalışmanın entelektüel içeriğini veya temel bulgularını üretmek için kullanılmamış; sadece dilsel düzenleme aracı olarak işlev görmüştür. Çalışmanın tüm sorumluluğu yazara aittir. Araştırma istemlerin Türkçe ve İngilizce ile sınırlı olması, analiz kolaylığı adına sadece biyolojik kadın ve erkek temsillerinin incelenmesi ve belirli bir zaman aralığı (7-15 Aralık 2025) ile çerçevelenmiş olması gibi kısıtlılıklara sahiptir. Bu durum, sonuçların Türk kültürünün tamamına genellenebilirliğini sınırlamakla birlikte, mevcut algoritmik eğilimlerin anlaşılması noktasında güçlü veriler sunmaktadır.

Kaynakça

- Abid, A., Farooqi, M., & Zou, J. (2021, 19-21 Mayıs). *Persistent anti-muslim bias in large language models* [Konferans Bildiri Özeti]. 2021 AAAI/ACM Conference on AI, Ethics, and Society. <https://arxiv.org/pdf/2101.05783>
- Belenguer, L. (2022). AI bias: Exploring discriminatory algorithmic decision-making models and the application of possible machine-centric solutions adapted from the pharmaceutical industry. *AI and Ethics*, 2(4), 771–787. <https://doi.org/10.1007/s43681-022-00138-8>
- Bender, E. M., Gebru, T., McMillan-Major, A., & Shmitchell, S. (2021, 3-10 Mart). *On the dangers of stochastic parrots: Can language models be too big?* [Konferans Bildiri Özeti]. 2021 ACM Conference on Fairness, Accountability, and Transparency (FAccT). <https://doi.org/10.1145/3442188.3445922>
- Benjamin, R. (2019). Assessing risk, automating racism. *Science*, 366(6464), 421–422. <https://doi.org/10.1126/science.aaz3873>
- Berkes, N. (1978). *Türkiye’de çağdaşlaşma*. Doğu-Batı Yayınları.
- Bianchi, F., Kalluri, P., Durmus, E., Ladhak, F., Cheng, M., Nozza, D., Hashimoto, T., Jurafsky, D., Zou, J., & Caliskan, A. (2023). *Easily accessible text-to-image generation amplifies demographic stereotypes at large scale*. [Konferans Bildiri Özeti]. 2023 ACM Conference on Fairness, Accountability, and Transparency (FAccT). <https://doi.org/10.1145/3593013.3594095>
- Boyd, D., & Crawford, K. (2012). Critical questions for big data: Provocations for a cultural, technological, and scholarly phenomenon. *Information, Communication & Society*, 15(5), 662–679.

- Brynjolfsson, E., & McAfee, A. (2014). *The second machine age: Work, progress, and prosperity in a time of brilliant technologies*. W. W. Norton & Company.
- Buolamwini, J., & Gebru, T. (2018). *Gender shades: Intersectional accuracy disparities in commercial gender classification* [Konferans Bildiri Özeti]. Fairness, Accountability, and Transparency Conference.
- Cho, J., Zala, A., & Bansal, M. (2022). *DALL-Eval: Probing the reasoning skills and social biases of text-to-image generation models*. ArXiv preprint arXiv:2202.04053. <https://arxiv.org/abs/2202.04053>
- Crawford, K. (2021). *The atlas of AI: Power, politics, and the planetary costs of artificial intelligence*. Yale University Press.
- D'Ignazio, C., & Klein, L. F. (2023). *Data feminism*. MIT Press.
- Danks, D., & London, A. J. (2017). *Algorithmic bias in autonomous systems* [Konferans Bildiri Özeti]. Proceedings of the 26th International Joint Conference on Artificial Intelligence (IJCAI), 4691–4697.
- Dwivedi, Y. K., Kshetri, N., Hughes, L., Slade, E. L., Edwards, A., Panteli, N., Peck, C., Al-Amri, S., Al-Mezaini, N. W., Baabdullah, A. M., Balakrishnan, V., Belk, R. W., Budhwar, P. S., Cheung, C. M. K., Cauldwell-French, E., Cheratit, A., Coombs, C. R., David, R., Dennehy, D., ... Shah, J. (2023). Opinion paper: "So what if ChatGPT wrote it?" Multidisciplinary perspectives on opportunities, challenges and implications of generative conversational AI for research, practice and policy. *International Journal of Information Management*, 68, Article 102642. <https://doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2023.102642>
- Eubanks, V. (2018). *Automating inequality: How high-tech tools profile, police, and punish the poor*. St. Martin's Press.
- Floridi, L. (2023). *The ethics of artificial intelligence: Principles, challenges, and opportunities*. Oxford University Press.
- Fuchs, C. (2021). *Social media: A critical introduction*. SAGE Publications.
- Genç, F., Keyder, Ç., Keyman, E. F., & Badur, A. K. (2021). *Kentlerin Türkiye'si: İmkanlar, sınırlar ve çatışmalar*. İletişim Yayınları.
- Hall, S. (1997). The spectacle of the other. S. Hall (Ed.), *Representation: Cultural representations and signifying practices* içinde (ss. 223–290). SAGE Publications.
- Hobsbawm, E. J. (2010). *Milletler ve milliyetçilik: Program, mit, gerçeklik* (O. Akınhay, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Hobsbawm, E. J. (2014). *Fractured times: Culture and society in the twentieth century*. The New Press.
- Karakaş, M. (2014). Türkiye'nin kimlikler siyaseti ve sosyolojisi. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(2), 1-44.
- Karataş, C. (2012). Türk kültürü ve milli kimlik bağlamında kozmopolitizm. *Journal of History Culture and Art Research*, 1(1), 106-118.
- Kasneci, E., Seßler, K., Küchemann, S., Bannert, M., Dementieva, D., Fischer, F., ... &

- Kasneci, G. (2023). *ChatGPT for good? On opportunities and challenges of large language models for education. Learning and Individual Differences*, 103, 102274.
- Kress, G., & Van Leeuwen, T. (2020). *Reading images: The grammar of visual design*. Routledge.
- Li, Z., Xia, L., Ren, X., Tang, J., Chen, T., Xu, Y., & Huang, C. (2025). Urban computing in the era of large language models. *ACM Transactions on Intelligent Systems and Technology*, 146, 1-43. <https://doi.org/10.1145/3768163>
- Liang, C. X., Tian, P., Yin, C. H., Yua, Y., An-Hou, W., Ming, L., & Liu, M. (2024). A comprehensive survey and guide to multimodal large language models in vision-language tasks. *arXiv preprint arXiv:2411.06284*.
- Luccioni, A. S., Akiki, C., Mitchell, M., & Jernite, Y. (2023). Stable bias: Analyzing societal representations in diffusion models. *arXiv preprint arXiv:2303.11408*.
- Mardin, Ş. (1991). *Türkiye’de din ve siyaset*. İletişim Yayınları.
- Markham, T. (2022). *Media and everyday life*. Bloomsbury Publishing.
- Mayring, P. (2021). *Qualitative content analysis: A step-by-step guide*. SAGE Publications.
- Mhlambi, S. (2020). From rationality to relationality: Ubuntu as an ethical and human rights framework for artificial intelligence governance. *Carr Center for Human Rights Policy Discussion Paper Series*, 9(31).
- Mirzoeff, N. (1999). *An introduction to visual culture*. Routledge.
- Neuman, W. L. (2006). *Social research methods: Qualitative and quantitative approaches* (6th ed.). Pearson/Allyn and Bacon.
- Ng, A. (2018). *AI is the new electricity*. O’Reilly Media.
- Noble, S. U. (2018). *Algorithms of oppression: How search engines reinforce racism*. New York University Press.
- O’neil, C. (2017). *Weapons of math destruction: How big data increases inequality and threatens democracy*. Broadway Books.
- Orlikowski, W. J. (1991). *The duality of technology: Rethinking the concept of technology in organizations*. Massachusetts Institute of Technology.
- Özdal, M. A. (2024). 21. yüzyıl yapay zekâ destekli resimlerde Avrupa ve Türk kültüründen izler. *Kültür Araştırmaları Dergisi*, 22, 280-307.
- Pasquale, F. (2015). *The black box society: The secret algorithms that control money and information*. Harvard University Press.
- Putland, E., Chikodzore-Paterson, C., & Brookes, G. (2025). Artificial intelligence and visual discourse: A multimodal critical discourse analysis of AI-generated images of “dementia”. *Social Semiotics*, 35(2), 228–253. <https://doi.org/10.1080/10350330.2023.2290555>
- Qadri, R., Diaz, M., Wang, D., & Madaio, M. (2025). The case for “thick evaluations” of cultural representation in AI. *arXiv preprint arXiv:2503.19075*.

- Remitly. (2022). Dream jobs around the world study. *Remitly*. <https://www.remitly.com/gb/en/landing/dream-jobs-around-the-world>
- Rose, G. (2022). *Visual methodologies: An introduction to researching with visual materials*. SAGE Publications.
- Said, E. W. (2016). Orientalism. C. Lemert (Ed.), *Social theory: The multicultural and classic readings* içinde (ss. 402-417). Routledge.
- Sheng, E., Chang, K. W., Natarajan, P., & Peng, N. (2019). *The woman worked as a babysitter: On biases in language generation* [Konferans Bildiri Özeti]. 2019 Conference on Empirical Methods in Natural Language Processing, 3407–3412.
- Tao, Y., Viberg, O., Baker, R. S., & Kizilcec, R. F. (2024). Cultural bias and cultural alignment of large language models. *PNAS Nexus*, 3(9), pgae346. <https://doi.org/10.1093/pnasnexus/pgae346>
- Tümertekin, E., & Özgüç, N. (1997). *Beşerî coğrafya: İnsan, kültür, mekân*. Çantay Kitabevi.
- Uzun, Y., Akkuzu, B., & Kayırcı, M. (2021). Yapay zekâ'nın kültür ve sanatla olan ilişkisi. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 28, 753–757.
- Verdegem, P. (2024). Dismantling AI capitalism: The commons as an alternative to the power concentration of Big Tech. *AI & Society*, 39(2), 727–737.
- Webster, F. (2014). *Theories of the information society* (4th ed.). Routledge.
- Winner, L. (1989). *The whale and the reactor: A search for limits in an age of high technology*. University of Chicago Press.
- Yurdigül, A., & Erdiñç, Y. A. (2024). Ne'likten kim'liğe: Google temsillerindeki yapay zekâ suretleri ve kimlik imgelemleri. *Uluslararası İletişim ve Sanat Dergisi*, 5(13), 194–212.
- Zuboff, S. (2019). *The age of surveillance capitalism: The fight for a human future at the new frontier of power*. PublicAffairs.

Etik kurul onayı: Etik kurul onayına ihtiyaç bulunmamaktadır.

Çıkar çatışması: Çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Finansal destek: Finansal destek bulunmamaktadır.

Ethics committee approval: There is no need for ethics committee approval.

Conflict of interest: There are no conflicts of interest to declare.

Financial support: No funding was received for this study.